

УДК 347.454

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ СТОРІН У СФЕРІ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

REDRESS AS A WAY OF PROTECTION PROPERTY RIGHTS OF THE PARTIES IN THE FIELD SERVICE AGREEMENT

Кушерець Д.В.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Університету сучасних знань*

У статті досліджуються особливості правових механізмів охорони та захисту майнових прав учасників договірних відносин у договорах, предметом яких є надання послуг певного виду. Аналізується поняття «послуги» як правової категорії, її законодавче і теоретичне визначення та їх значення для практичного застосування. Розкриваються особливості застосування механізму відшкодування спричиненої шкоди, завданої стороні договору про надання послуг у судовій практиці України.

Ключові слова: послуги, збитки, відшкодування шкоди, перевезення, експедирування, пасажир, вантажі, перевізник, страховик.

В статье исследуются особенности механизмов охраны и защиты имущественных прав участников договорных отношений в договорах, предметом которых является предоставление услуг определенного вида. Анализируется понятие «услуги» как правовой категории, ее законодательное и теоретическое определение и их значение для практического применения. Раскрываются особенности применения механизма возмещения причиненного ущерба стороне договора о предоставлении услуг в судебной практике Украины.

Ключевые слова: услуги, убытки, возмещение вреда, перевозки, экспедирование, пассажир, грузы, перевозчик, страховщик.

In article explores the peculiarities of legal mechanisms of protection of property rights and contractual relations participants in contracts, the subject of which is the provision of a certain type. Analyzed the concept of “services” as a legal category, its legal and theoretical definitions and their importance for practical applications. Revealed features of the application compensation mechanism caused harm caused by the side of the service contract litigation, Ukraine.

Key words: services, losses, damages, freight, forwarding, passenger, freight carrier, insurer.

Постановка проблеми. Рівень економічного розвитку кожної країни характеризується не лише наявністю стабільного виробництва, фінансової системи, якістю інфраструктури, але й наявністю широкої сфери послуг, оскільки саме послуги є найбільш наближеними до безпосереднього життя кожної людини, а тому саме вони характеризують якість її життя.

Розвиток суспільних відносин спонукає до постійного розвитку як загальновідомих послуг, які пов'язуються з перевезенням товарів, транспортним експедируванням, зберіганням, страхуванням, дорученням, комісії, позики, кредитування банківського

вкладу та рахунку, факторингу тощо, так і нових послуг, наприклад: послуг мобільного зв'язку, інтернету, різнонаправлених послуг медичного характеру, різного роду споживчих послуг тощо.

Стан дослідження. Проблематика інститутів охорони і захисту майнових прав суб'єктів договорів про надання послуг неодноразово висвітлювалась у науковій літературі вітчизняними вченими-юристами, зокрема Н.С. Золотніковою [1], О.В. Розгон [2], М.М. Гудимою [3], К.Г. Нетеса [4], С.О. Сумкіним [5; 6], Г.В. Самойленко [7], Д.С. Абрикосовим [8] та іншими. В той же час практичне поширення право-

відносин із надання послуг у сучасному суспільстві, а також проблеми, які виникають у практиці судів при розгляді справ даної категорії, є істотними підставами для продовження наукових пошуків у царині даного інституту цивільного права.

Виклад основного матеріалу. Не дивлячись на те, що послуги обумовлюються сферою договірних зобов'язань, а їх зміст закріплюється в договорах цивільно-правового спрямування, однак «поняття «послуга» не має легального відображення в Цивільному кодексі» [9, с. 492].

Складність визначення щодо поняття «послуга» полягає в тому, що у таких договорах різним є предмет договору. З цих підстав суб'єкти таких договірних відносин, вчиняючи різні цілеспрямовані механічні дії, утворюють різну виробничу діяльність нематеріалізованого характеру, яка урегульована поточним законодавством та задовольняє потреби замовника. В той же час С.О. Сліпченко та В.А. Кройтор під договором про надання послуг розуміють угоду, в силу якої одна сторона (виконавець) зобов'язується відповідно до завдання іншої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі виконання певних дій або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцю обумовлену суму, якщо інше не передбачено законом або договором [10, с. 212]. О.М. Сибіга в зв'язку з цим зазначає, що послуга – це об'єкт зобов'язальних правовідносин, що являє собою правомірну дію виконавця, спрямовану на досягнення певного результату нематеріалізованого характеру, обмеженому в часі, споживання якої, як правило, відбувається в момент її надання [11, с. 42]. Є.Д. Шешенін визначає послугу як діяльність, яка здійснюється на виконання цивільного зобов'язку і не пов'язана із створенням нематеріального блага [12, с. 44].

Таким чином механізм послуги можливо визначити як спосіб дії чи певної виробничої діяльності надавача послуг, який через певні виробничі засоби досягає визначеного договором індивідуалізованого корисного результату, який після його споживання підлягає оплаті.

Відповідно до ч. 1 ст. 908 ЦК України перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договором перевезення. При цьому перевізник за даним договором зобов'язується доставити довірений відправником вантаж до пункту призначення та видати особі, яка має право на отримання цього вантажу. За це відправник зобов'язується сплатити встановлену договором плату (ч. 1 ст. 909 ЦК України). Аналогічні умови договору перевезення стосуються як пасажирів, так і його багажу (ст. 910 ЦК України), чартеру (ст. 912 ЦК України) та прямого змішаного сполучення (ст. 913 ЦК України).

Разом із тим у разі порушення зобов'язань, що впливають із засобу договору перевезення, перевізник за ненадання транспортного перевезення, затримку у відправленні, не прибутті транспортного засобу сплачує пасажирові штраф, якщо не доведе, що в цьому немає його прямої вини (ст. 921, 922 ЦК України). Таким чином перевізник, надаючи послугу

відправнику, пасажирові, не створюючи матеріалізованого продукту, піклується про інтерес даних осіб, охороняючи його в такий спосіб.

У той же час перевізник, укладаючи договір перевезення з відправником чи пасажиром, пов'язує такий договір із строком його виконання, впродовж якого перевізник бере на себе зобов'язок не лише охороняти, але і захищати товар, майно чи річ відправника чи пасажирів. При цьому моментом початку охорони і захисту такого майна, а відповідно і майнових прав відправника (пасажирів), є момент здачі майна, товару чи речі перевізнику. Саме з цього часу і до моменту видачі товару чи речі в пункті призначення товар чи річ перебуває в оперативному управлінні та розпорядженні перевізника, і з цих підстав останній несе цивільно-правову відповідальність за втрату чи пошкодження товару, речі, багажу, пошти, якщо не доведе, що це сталося не з його вини. Разом з тим, факт відшкодування щодо втрати чи пошкодження товару, речі, багажу, пошти може переноситись на страховика за рахунок страховки, тобто страхових компаній (ст. 927 ЦК України). Таким чином охорона і захист майна, а відповідно і майнових прав відправника на майно, річ, товар чи пошту як фізичних, так і юридичних осіб лежить на перевізнику, і при наявності його вини, тобто причинно-наслідкового зв'язку між винними діями і негативними наслідками при перевезенні, цивільно-правова відповідальність повністю лягає на перевізника у вигляді еквівалентно-компенсаційної його форми щодо відшкодування збитків, а при страхуванні речей, товару, майна відшкодування збитків кореспондується до страхової компанії. При цьому принцип повного відшкодування збитків є переважаючим, що підтверджується наявною судовою практикою.

Так, рішенням Дзержинського районного суду міста Харкова від 26 березня 2012 року було задоволено позов ОСОБА_1 до Товариства з додатковою відповідальністю «Страхова компанія «Провіта» про визнання умови договору недійсною. Спир виник із приводу застосування п. 12.9. статті 12 договору щодо добровільного страхування наземного транспорту, який було укладено між позивачем та відповідачем. Зміст вищевказаного положення договору полягав у наступному: у разі компенсації завданого збитку третьою особою після виплати страховиком страхового відшкодування страхувальник був зобов'язаний повернути страховику отримане ним страхове відшкодування у розмірі фактично отриманої від третьої особи компенсації. Позивач вважав, що дана умова суперечить чинному законодавству, обмежує його права, а тому є несправедливою, оскільки виконання спірного пункту призводить до ситуації, за якої, повернувши отриману від третьої особи компенсацію у частині різниці між фактичним розміром шкоди і страховим відшкодуванням, здійсненим страховиком, страхувальник у разі недостатності страхового відшкодування для повного відшкодування заподіяної йому шкоди позбавляється, всупереч вимогам, передбаченим статтями 22 та 1166 ЦК України, можливості та права на відшкоду-

вання заподіяної йому внаслідок страхового випадку шкоди у повному обсязі від третіх осіб.

Суд першої інстанції, вирішуючи справу по суті, дійшов висновку щодо обґрунтованості позову та зазначив, що «повернення страхувальником, який належним чином виконує умови укладеного зі страховиком договору страхування, отриманого від страховика страхового відшкодування не передбачено чинним законодавством України та суперечить правовій природі страхування, оскільки одержавши страхове відшкодування від страховика лише в частині понесених збитків, страхувальник вправі звернутись безпосередньо до особи, відповідальної за завдані йому збитки та вимагати сплати різниці між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням), яка може і перевищувати розмір страхового відшкодування, одержаного від страховика. За таких обставин положення п. 12.9. ст. 12 Договору унеможливує повне відшкодування збитків, завданих при настанні страхового випадку, яке гарантоване цивільним законодавством. Якщо страхове відшкодування та компенсація завданого збитку третьою особою сукупно перевищують розмір реальних збитків страхувальника, то він зобов'язаний, відповідно до вимог ст. 1212 ЦК України, повернути різницю (перевищення) між розміром реальних збитків та фактичною сумою відшкодування особі, від якої одержав таке перевищення. Таким чином суд прийшов до висновку, що у разі компенсації завданого збитку третьою особою після виплати страховиком страхового відшкодування, поверненню може підлягати лише сума, що перевищує розмір реальних збитків. Компенсація третьою особою завданого нею збитку після виплати страховиком страхового відшкодування, що сукупно із страховим відшкодуванням не перевищують розмір реальних збитків, завданих страхувальнику при настанні страхового випадку, поверненню не підлягає» [13].

Аналогічну природу має і договір транспортного експедирування, за яким експедитор зобов'язується за плату і за рахунок клієнта виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу за певним маршрутом, забезпечивши відправку та одержання вантажу (ст. 929 ЦК України).

Питання оплати в даному випадку відіграє суттєву роль, оскільки на експедитора покладається не лише охорона вантажу щодо його недоторканості, цілісності, цілісності упаковки, але і захист вантажу від незаконних на нього посягань при самому факті його викрадення, пошкодження, знищення. Таким чином, клієнт платить не лише за сам факт перемі-

щення вантажу із одного пункту в інший, але і за його охорону та захист при транспортуванні. При цьому такий захист носить форму самозахисту щодо вантажу, оскільки вантаж на час експедирування знаходиться у тимчасовому оперативному управлінні експедитора. Таким чином, саме він як представник власника на час експедирування здійснює і охорону, і захист вантажу, оскільки при втраті вантажу з вини експедитора, останній відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 611 ЦК України зобов'язаний відшкодувати клієнту збитки та моральну шкоду.

Так, відповідно до рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 13 січня 2012 року, ухваленого у цивільній справі № 2-6998/11 з Товариства з обмеженою відповідальністю «Український експрес» на користь ОСОБА_2 було стягнуто 16 832 грн. 64 коп. як відшкодування майнової шкоди, спричиненої невиконанням договору перевезення вантажу. У позивача у відповідності до разового договору на перевезення вантажів від 8 липня 2011 року виникли договірні правовідносини з відповідачем – ТОВ «Український Експрес», яке взяло на себе зобов'язання доставити вантаж, з оголошеною в декларації вартістю вантажу 2 112 доларів США до м. Харкова. Відповідач не виконав взятих на себе зобов'язань, оскільки вантаж до м. Харкова доставлений не був.

Задовольняючи позовні вимоги шляхом стягнення грошової суми, вказаної в декларації, місцевий суд керувався п. 13 укладеного сторонами по справі договору на перевезення, зі змісту якого вбачалося, що виконавець приймає на себе повну матеріальну відповідальність (у розмірі оголошеної вартості) за вантаж, прийнятий до перевезення, з моменту прийняття його і до моменту видачі одержувачу, на умовах, передбачених діючим законодавством України. У разі втрати вантажу виконавець сплачує відправнику оголошену в декларації вартість вантажу та вартість перевезення [14].

Висновки. Підсумовуючи проведене наукове дослідження, можна зауважити, що послуга – це урегульований законом чи договором комплексний економіко-правовий продукт, який носить оплатний характер і створюється людиною або роботизованою системою для задоволення законного інтересу замовника у нематеріалізованій формі із часом безпосереднього споживання. Відшкодування шкоди в правовідносинах щодо надання послуг виступає одним із найбільш ефективних і найбільш поширених у судовій практиці способів захисту майнових прав замовника, оскільки матеріальна відповідальність виконавця, як правило, є повною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Золотнікова Н.С. Місце договору транспортного експедирування серед інших договорів про надання послуг / Н.С. Золотнікова // Митна справа: Науково-аналітичний журнал. – 2004. – № 3. – 42-47 с.
2. Розгон О.В. Специфіка договору про надання освітніх послуг у вищому навчальному закладі / О.В. Розгон // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 3. – т. 1. – 102-105 с.
3. Гудима М.М. Способи захисту прав споживачів у разі порушення умови про строк договору про надання туристичних послуг / М.М. Гудима // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 4. – т. 1. – 75-79 с.
4. Netesa E.G. Contract of freight forwarding services: civil nature and essence / E.G. Netesa // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2014. – № 1. – 60-67 с.

5. Sumkin S.A. Mechanism of legal regulation of passenger transportation: civil aspects / S.A. Sumkin // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки . – 2014. – № 1. – 67-72 с.
6. Сумкін С.О. Правовідносини цивільно-правової відповідальності в механізмі правового регулювання перевезень пасажирів / С.О. Сумкін // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2014. – № 3. – С. 114-121.
7. Самойленко Г.В. Цивільно-правова характеристика договору перевезення пасажирів як споживчого договору / Г.В. Самойленко // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки . – 2014. – № 3. – С. 58-66.
8. Абрикосов Д.С. Механізм цивільно-правового захисту пасажирів за договором перевезення пасажирів повітряним транспортом / Д.С. Абрикосов // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2014. – № 3. – С. 74-83.
9. Цивільне право / Підручник: у 2 ч. Ч. 2 / за заг. ред. В.А. Кройтора та Є.О. Мічуріна. – Х.: Харк. Нац. ун-т внутр. справ, 2013. – 814 с.
10. Гражданское право Украины. Часть II: Учебное пособие / под. ред. Слипченко С.А., Кройтора В.А. – Харьков / Эспада, 2000. – 399 с.
11. Сибіга О.М. Договір комісії за Цивільним кодексом України: Монографія / О.М. Сибіга. – Х.: «Право», 2010. – 184 с.
12. Шешенин Е.Д. Классификация гражданско-правовых обязательств по оказанию услуг / Е.Д. Шешенин // Гражданское право и сфера обслуживания: межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск, 1984. – С. 40-47.
13. Рішення (заочне) Дзержинського районного суду міста Харкова від 26.03.2012 року в справі № 2/2011/825/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22198305>.
14. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 13.01.2012 року у справі № 2-6998/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21037989>.